

De språklige samspillene i barnehagens hverdagsliv

Den Skandinaviske barnehageideologien

- Den Skandinaviske barnehagepedagogikken lar barn ha relativt stor grad av autonomi slik at de kan velge hva de vil leke eller gjøre, og sammen med hvem, store deler av dagen
- 80 – 90 % av dagen?
- Språklæring i barnehagen er viktig for læring på alle områder: språket har betydning som redskap for å lære om omverdenen, for å etablere vennskap, for sosiale relasjoner og for å kunne delta i utvikling av lek og forhandlinger i lek

Samtale og språklig samspill

En samtale er en språklig interaksjon som finner sted når to eller flere deltakere er vendt mot de samme perseptuelle eller mentale fokus (Ninio og Snow, 1996)

Det er gjennom å lytte til og observere samtaler, **OG snakke selv**, at barn lærer språk og lærer å delta i samtaler

- En kvalitativt god samtale støtter barns egen språklige aktivitet
- Barnehagedagens mange spontane og uformelle samtaler, med utgangspunkt i barnas interesser i lek og utforskning: dette er hverdagssamtaler, dette er hverdagslige språklige samspill

Hverdagssamtalene

- Er de spontane, ikke-planlagte samtaler som foregår mens man spiser, kler på seg, leker, former, spiller spill, legger puslespill osv. De er samtaler uten planlagte intensjoner
- Hasan, en australsk forsker bl.a. på språk og kommunikasjon i barnehagealder, påpeker at hverdagssamtalene er så alminnelige, og foregår så kontinuerlig, at de representerer meget sentrale og virksomme læringsformer (2002)

Hverdagssamtalene

- Det som kjennetegner alle former for hverdagslige aktiviteter, også samtaler, er at de i høy grad blir rutiner, og at de i liten grad krever konsentrert oppmerksomhet
- Læring gjennom hverdagssamtaler foregår fra barn fødes inn i sin kultur. Hverdagssamtalene blir drivkraften for barns oppmerksomhet, interesser og deres motivasjon, blant annet for å lære

Hva lærer barn i hverdagssamtalene

Barn lærer i hverdagssamtaler hva slags kunnskap omgivelsene mener er viktig og mindre viktig å skaffe seg, og hvordan omgivelsene foretrekker at barna skal snakke, oppføre seg og gjøre ting

Hva slags uttalt og ***u-uttalt*** kunnskap kommuniserer vi til barn når det gjelder verdien av språklige aktivitet og deltakelse

Barn lærer språk når de:

- hører språk og
- når de selv får bruke språk og
- når de deltar aktivt i samtaler og i sosial samhandling med andre

Kvalitativt gode samtaler er:

1. Samtaler som støtter barns egen språklige aktivitet. Når det gjelder barnehagebarn viser det seg at **språklig læring** påvirkes **positivt** jo mer barn snakker, altså avhengig av **antall ytringer** fra barn (Bl.a. Snow, Burns, & Griffin, 1999)
2. Samtaler som er kognitivt utvidende (forklaringer, narrativer, vitser, gjenfortellinger, lekesamtaler osv.)
3. Samtaler der barn får tid og anledning til å svare
4. Samtaler der barn opplever at det de sier blir lyttet til og at den voksne engasjerer seg
5. Samtaler der barn lærer om hvordan samtale; ta tur, vente på tur, snakke om felles tema, etter hvert lære å knytte eget bidrag til foregående talere

Språklig samspill og relasjonsbygging med de yngste barna i barnehagen

- Når barn begynner i barnehagen rundt ett års alder er peking og evt. navnsetting av objekter og aktiviteter, en kommunikasjonsform de fleste barn er kjent med og setter pris på
- Turtaking er en sosial og språklig samspillsprosess: «først bidrar jeg med noe, og så er det din tur» - gir viktige sosiale erfaringer i språklige interaksjoner mellom personalet og barna
- Ordlæringsprosessen hos yngre barn støttes av at barnet deltar i situasjoner der han/ hun og samtalepartneren/-partnere har delt oppmerksomhet

De første samtalene – barnerettet tale

- For de aller yngste barna oppfattes antakelig tale som en rekke med lyder som henger sammen og utgjør et lydmønster, uten segmenter eller deler
- Barnerettet tale kjennetegnes ved at voksne bruker et lavere taletempo, stor tonefall variasjon, lengre pauser mellom ord og ytringer og en enklere setningsstruktur enn i samtale med eldre barn og voksne
- Ordet som barnet skal rette oppmerksomheten mot blir uttalt med tydelig intonasjon, og gjerne med lys stemme
- Barnerettet tale spiller en avgjørende rolle for barns læring av vokabular og vil hjelpe et barn til å mestre den **første utfordringen** de møter når de skal lære omgivelsens språk; klare å skille ut noen lyder fra en strøm av lyd, og identifisere de som enheter/ ord
- Barns læring av ord kan faktisk ikke begynne før de klarer å skille ut eller isolere ord fra de ordstrømmene de hører andre lage

Betydningen av barnerettet tale

- Barnerettet tale spiller en avgjørende rolle for barns læring av ord
- Forskning på barns tilegnelse av vokabular, eller ordlæring, viser at det er en klar sammenheng mellom hvor mange ord et barn kjenner og barnets mulighet til å lytte ut ord i sammenhengende, flytende tale (Aukrust, 2005; Neuman & Marulis, 2010)
- Jo flere ganger barn får delta i språklige interaksjoner der de får hjelp av et personale som bruker barnerettet tale, desto flere ord kan de oppfatte og forstå

Språkmiljøets betydning

Språkkvalitet hjemme og i barnehagen

- Nelson (2007) viser til studier av **når** barn har lært/ forstår ca. 50 ord: dette varierer mellom 13 til 25 måneder!!
- Til sammenligning varierer tidspunktet for hvilken alder barn er i når de begynner å gå fra 9 til 15 måneder, altså kun halvparten av aldersvariasjonen
- **Dette understreker betydningen av den sosiale omgivelsens innflytelse på barns tidlige språklæring**

Hvorfor de tidlige samtalene og ordlæringen er så viktige

- «Den som kan mye vil lære mer» er et fenomen kjent som Matteus-effekten. Sitatet bygger på tema hentet fra Matteus evangeliet (Stanovich, 1986), der det står at «den som har mye vil få mer»
- I vår sammenheng betegner dette at barn som har lært mange ord, vil lære flere ord og mer om språk. Det pekes her på de to – tre første leveår
- De barna som får mye støtte til å forstå ord og uttrykk, de vil forstå stadig mer av innholdet i det de samhandler eller samtaler med andre om
- De barna som derimot har fått få erfaringer med tegn som hjelper dem med å forstå hva ord og kommunikasjonsbudskap kan bety, vil streve med å forstå hva som skjer i stadig flere situasjoner
- I hvilket tempo barn lærer nye ord, henger klart sammen med hvor mange ord de allerede kan (Dickinson, Freiberg, & Barnes, 2011).
- Studier som er gjennomført blant annet i Norge og i USA viser at allerede når barn er tre – fire år er det stor forskjell på hvor mange ord barna kan. Disse forskjellene har tendens til å vedvare, ja til og med å øke

De språklige interaksjonene – samtalene med litt eldre barn 2-5 år

- Barn lærer de fleste ord når de hører dem i ordenes relevante kontekster, og spesielt når barna er engasjerte i tema og selv får bruke språk/ snakke selv
- Barn lærer språk og bruker språk når de er i trygge relasjoner, sammen med mennesker de kjenner og er trygge på
- Fra ca. 20 måneders alder kan barn begynne å lage enkle setninger om tema som er knyttet til her og nå konteksten og til kjente situasjoner. Mellom to og et halvt og tre år har mange barn lært en god del grammatikk, og de kan kommunisere i tre – fire ords setninger
- Jo yngre barn er, desto viktigere er det at man er fysisk nær hverandre for å etablere et intersubjektivt rom for samtale

De barna som kjenner få ord

- Barn som ikke kjenner så mange ord de kan dele med andre, vil møte vansker med å fange opp hva en samtalepartner sier, og hva den andre er opptatt av og vil gjøre, leke, og snakke om
- Barn som er tause og sjenerte kan ha problemer med delta i sosiale samspill med jevnaldrende, og de får færre språklige erfaringer enn andre barn
- Barnehagepersonalet må følge ekstra godt med på om noen barn som gir uttrykk for å ha lært få ord, som har liten språklig erfaring med interaksjoner med jevnaldrende, om de får delta i lek og sosiale samspill

SPRÅKMILJØ I BARNEHAGEN:

Nasjonale og internasjonale forskninger viser

- Dickinson & Caswell, (2007), Hasan (2002), Siraj-Blatchford & Manni (2008), og Nassaji & Wells (2000) viser at: **Samtalene i barnehagen for ofte består av for mange lukkede og kontrollerende spørsmål til barn**
- Flere studier viser at barnehagepersonale primært kommenterer atferd positivt eller negativt, samt hjelper barn og snakker om materiell osv. som de får hjelp til å finne frem (Neuman & Roskos, 2005)
- Flere studier, blant andre Sandvik et al. (2013) og Siraj-Blatchford & Manni (2008) viser at barnehagepersonalet sjelden inviterer barna til å delta i språklige samspill der de sammen utvikler et samtaletema eller deler ideer, tanker og opplevelser
- I barnehagealder er det gjennom samtale/ språklig samspill de fleste barn har tilgang til språk

Hva kjennetegner språkstimulerende samspill i barnehagen

- Forskning viser at det er noen språklige interaksjoner som fremmer barns språktilegnelse og læring om omgivelsene mer enn andre:
  - Dickinson & Tabors (2001) fant at når barnehagelærere snakker med barn på tomannshånd eller i små grupper, snakker de mindre selv og lytter mer til barnas ytringer. De fant imidlertid at barn som har et godt språk, som kan dele erfaringer, meninger og ideer med andre, er mer sammen med barnehagelærere individuelt og i smågruppe enn barn som ikke hadde så mye erfaring med å snakke med andre
  - Også i en norsk studie fant Sandvik, van Daal & Adèr (2013) at de språklige utadvendte barna, de som gjerne snakker mye og ofte, som er lette og morsomme å samspille med, får **mest** oppmerksomhet fra barnehagepersonalet, og de språklig dyktige barna snakker personalet **mest** med
  - Dette viser hvordan Matteus-effekten kan bidra til at forspranget til de barna som har fått mange erfaringer med å høre, bruke og tilegne seg språk, vokser og vokser

Hvordan barn i barnehagealder lærer språk er nesten like viktig som hva de lærer

- Barnehagebarn lærer *ikke* i situasjoner vi forbinder med tradisjonelle undervisningskontekster: de lærer når de deltar i aktiviteter som engasjerer dem
- Selv om barn kan lære ord pr. definisjon vil en passiv memorering av ord verken gi dem dybde forståelse eller lære dem hvordan ordet kan inngå i ulike sammenhenger
- All forskning om barns språklæring viser at ord som hyppig forekommer i kontekster som er meningsfulle for barn, og som har klar informasjon om ordenes mening, er ord som barn lærer godt:
  - barn som møter voksne som snakker med dem om det barna er opptatte av, tilegner seg flere ord, enn barn som sjelden får slike erfaringer
  - barn som får mulighet til å lære ord i lekende kontekster, lærer ordene bedre

Hva slags spørsmål kan så bidra til at barnehagelærere/ voksne kan engasjere barn til språklig aktivitet

Hasan (2002):

- inviterende spørsmål (prefaced questions): handler om at en voksen forstår at hun ikke kan vite hva et barn tenker, mener, vet eller forstår uten at barnet eksplisitt uttrykker dette gjennom språk

DET MOTSATTE AV INVITERENDE:

- tatt-for-gitt spørsmål (assumptive questions): Spørsmål der det kommuniseres at den som spør antar at hun vet svaret

Inviterende spørsmål – Åpne spørsmål:

- Er spørsmål som har svar som ikke er forutbestemt, og flere svar vil være like riktige
- Er spørsmål som stimulerer «høyere ordens tenkning», dvs. spørsmål som er kognitivt utfordrende og utvidende
- Er spørsmål barn må få tid og anledning til å svare på

Samtalestrukturen IRE

- I (initiativ) – R (respons) – E (evaluering) en klassisk interaksjonsform i klasserom og i barnehager:
- De fleste spørsmål har svar den voksne allerede kjenner:

I:Barnehagelærer: «hvem kommer på juleaften da?», **R:** Barn: «julenissen!», **E:** Voksen: «Ja visst!»

- Studier i Canada og i Stor-Britannia viser at IRE strukturen dominerer stort
- Spørsmålet er hva barn lærer om språk når samtalene domineres av barnehagelæreres lukkede spørsmål?

IRF struktur på samtalen:

- Wells og Arauz (2006) påpeker at å stille spørsmål til barn, er en *kulturelt innarbeidet* måte som voksne benytter for å få kontakt med barn, få startet en interaksjon
- Det viktigste er derfor hva som skjer **etter** at barnet har gitt sitt svar: **E**valueringss- leddet i samtalen kan erstattes av et **F**-ledd: **F**ollow-up ledd: «hvem er denne julenissen da?», «Hva vil han tro?», «Hva mener du om ...?»
- OG for eksempel I: Voksen: «gleder du deg til jul» R: Barn: «ja», F: «hva gleder du deg spesielt til da?» .....
- Spørsmål om hva barn mener, tenker, tror, ønsker, osv.

Lek gir barn erfaringer med å bruke språk

- Lek er en lystbetont og viktig språklæringsarena og personalet kan gi næring til barns lek ved å gi informasjon om leketema, finne frem rekvisitter og utstyr, lytte, spørre, presentere sentrale ord og uttrykk, ta en liten rolle; alt som kan fremme barnas lek
- I lek inngår språklig samspill med turtaking, og barn må bygge sine egne bidrag på andre barns ideer og forslag
- Lek, spesielt rollelek eller liksomlek, gir barn språklige erfaringer med å fortelle, forklare, forhandle og argumentere for egne ideer
- Når barna gir rekvisittene i lek nye funksjoner, støtter dette dem i å forstå ordenes symbolske rolle
- Forskning av Siraj-Blatchford, (2010) viser at det er de barna som har mange erfaringer med språklig samspill og aktiviteter hjemme, som også oppsøker lek- og lærings situasjoner i barnehagen
- De fleste barn har imidlertid stor glede av at barnehagepersonalet inviterer og inspirerer dem til å delta i lek med andre barn, og eventuelt med voksne

Høytlesing er viktig for et språkstimulerende læringsmiljø

- Undersøkelser viser at gode bøker inneholder et langt rikere språk enn det som barn møter i vanlig dagligtale med andre barn og voksne
- Høytlesing *for* barn gir dem mulighet for å høre nye ord, bli kjent med skriftsymboler og regler for hvordan man leser en bok
- Høytlesing *med* barn, interaktiv eller dialogisk lesing, bygger på samspill mellom den som leser og barna som lytter, der barna blir invitert til å samtale om tekstens innhold

Tidlig litterasitet og livslang læring

- Tidlig litterasitet innebærer prosesser der barn tilegner seg både et impressivt og et ekspressivt vokabular
- Tidlig litterasitet betyr ikke at man skal undervise barnehagebarn i å lese. Det betyr i stedet at man skal støtte barn i å tilegne seg/ lære de forutgående kunnskaper og ferdigheter de trenger for å lykkes med å lære og lese
- Ferdigheter og kunnskaper som støtter barn i å finne mening i trykte ord når de skal lære å lese og skrive er: Stort vokabular, forståelse for ord og det å kunne uttrykke hva barnet vil, mener, ønsker og tenker
- Aktiviteter som fremmer tidlig litterasitet : *språklige interaksjoner med voksne, lek, høytlesing, rime og leke med ord, regler, tegne, lekeskrive og tolke bilder sammen*

Barnehagebarn lever i læringens gullalder

- Education for all/ EFA (Unesco) avdekker at i alle land er politiske ledere mer opptatte av elevers skolerresultater, enn å utvikle kvalitativt gode barnehageprogram
- Forskning viser imidlertid at kvalitativt gode barnehager med utdannet personale som støtter og stimulerer barns språkutvikling vil bidra til gode skolerresultater